

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ռուս-մայրնական պատերազմը:—Բուզվելոյի վերմերուրիւնը:—Փրանսիական մացիօնայիւսնեւի մի խայտառակ խաղ պարտակեցական նիւսում:—Ինկուրուկի դէպքը:—Պիլիկիայի կարողիկոսը Պոլսում:

Բաւտեան նաւատորմիդը մեծ զգուշութիւններով անցաւ Դանեմարկեան ջրերով. օգտուելով Մայր-Թագունու հայրենակիցներէ բարեկամական աջակցութեամբ, և մտաւ Հիւսիսային կամ Դերմանական ծովը: Այդտեղ դժբախտաբար տեղի ունեցաւ մի թիւրիմացութիւն, որից քիչ մնաց խզուէին Անգլիայի և Ռուսաստանի յարաբերութիւնները: Բանը այն է որ այդ ծովի մէջ տեղում գոյութիւն ունի Դոգդերեան-Բանկեր անունով յայտնի մի ծանծաղուտ տարածութիւն, ուր վաղուց ի վեր ձկնորսութեամբ են պարապում Անգլիայի Հուլլ քաղաքի բազմաթիւ արդիւնաբերական ընկերութիւններ: Ռուսաց նաւատորմիդը հոկտեմբերի 8-ին գիշերը մօտենալով այդ տեղի բազմաթիւ ձկնորսական նաւերին և ճապոնական դաւադրութիւնից երկիւղ կրելով՝ մի քառորդ ժամ ումբակոծել է իրան երեւցած ականանաւեր և ապա սրընթաց դէն աճապարել, թողնելով բազմաթիւ վիրաւորներ, միջանի սպանուած անգլիացի ձկնորսներ և փչացած ձկնորսական նաւեր: Հասկանալի է թէ ի՞նչ յուզում և զայրոյթ առաջացրեց այդ լուրը Անգլիայում: Ռուսաց կառավարութիւնը ցաւակցութիւն յայտնեց դժբախտ պատահարի առիթով և պատրաստութիւն ցոյց տուեց միջազգային քննիչ յանձնաժողովին յանձնել այդ թիւրիմացութիւնը պարզելու հարցը, միևնոյն ժամանակ յօժարուեց միասուլճաններին դրամական բաւարարութիւն տալ: Այդ խոհեմ ընթացքի շնորհիւ աշողուեց եւրոպական մի արիւնհանդ պատերազմի առաջն առնել: Պէտք է խոստովանուել որ անգլո-ֆրանսական բարեկամութիւնը բաւական օգնեց յիշած ընդհարման խաղաղ լուծման: Փոխ-ծովակալ Բոսեստովենսկին շարունակեց իր ճանապարհը և հոկտեմբերի 19-ին Ռուսաց նաւատորմիդը արդէն հասել էր սպանական նաւահանգիստ Վիգօն, իսկ 22-ին արդէն Զիբրալտարի

մուտքի առաջ մարդկեան ծանօթեր նաւահանգստում էր կանգնած: Այդ տեղից Բալտեան նաւատորմիղը բաժանուեց երկու խմբի. մէկը հակա-ծովակալ Ֆելկերզանի հրամանատարութեամբ ուղղուեց արևելք դէպի Միջերկրական ծովը և պէտք է անցնի Սուեցեան ջրանցքով. դրան արդէն միացած կը լինեն Սև ծովից դուրս եկած «համաւոր նաւատորմի» միջանի նաւեր, որոնք երևի կը վերածուեն ռազմական նաւերի հէնց որ կ'անցնեն Դարդանեւը: Բալտեան նաւատորմի միւս խումբը հրամանատարութեամբ փոխ-ծովակալ Բոթեստվինսկու դիմեց արևմուտք՝ Ատլանտեան ովկիանոս: Նա պէտք է պտտի Աֆրիկայի շուրջ, անցնի Բարեյոյսի հրումանդանի մօտով: Բաժանուած նաւատորմիղը պէտք է միանայ կրկին Մադագասկար կղզու մօտ, օգտուելով Ֆրանսիայի բարեկամական «չէզոքութիւնից»: Այնուհետև Բոթեստվինսկուն մնում է անցնել Հընդկաց Ովկիանոս, մտնել Զինական ծովը: Այդտեղ ճապոնական Ֆորմոզա կղզու մօտերքում անշուշտ ճապոնացիները կը փորձեն դիմադրութիւն ցոյց տալ նաւատորմի առաջխաղացման: Ծանօթերից Աֆրիկայի շուրջ մինչև Վլադիվոստոկ համարում է 13,700 մղոն. ռուսաց նաւատորմիղը 24 ժամուայ ընթացքում անում է մօտ 100 մղոն. հետևապէս, 137 օրից յետոյ միայն նա կարող է տեղ հասնել:

Հարց է ծագում. կարո՞ղ է արդեօք այդքան օր ևս դիմանալ Պորտ-Արտուրը: Բանը այն է, որ Բոթեստվինսկու նաւատորմի տեղից շարժուելու օրից եեթ զօրավար Նոգին աւելի ևս ուժեղացրեց պաշարողական գործունէութիւնը Պորտ-Արտուրի դէմ: Ծապոնիայից ուղարկուեցան լրացուցիչ զօրքեր և ամենամեծ թնդանօթներ գնեցրաւ Սամահիտիի հրամանատարութեամբ: Ծապոնացիները դեռ հոկտեմբերի սկզբում դրաւել էին զատ-զատ ամրութիւնների կամ ֆորտերի առաջին գիծը, իսկ մինչև հոկտեմբերի 21-ը, Միկազօի ծննդեան օրը, նրանց աջողուել էր վերցնել երկրորդ գծից ևս հիւսիսային միջանի նշանաւոր ֆորտեր: Այնուհետև գրաւուած էին միջանի ամրութիւններ նաև արևելեան և արևմտեան մասերում: Այդ վերջըրած տեղերից աւելի ևս սաստիկ դարձաւ Պորտ-Արտուրի ռմբակոծութիւնը. շնասուեցան ռուսաց միջանի ռազմանաւեր, պայթեց վառօդատունը, հրդեհուեց գինարանը, էլ չենք ասում որ աւերակ էր դարձնել ամբողջ քաղաքը: Եւ չնայած այս բոլորին գնեցրաւ Ստեսսելը չի վհատում և քաջութեամբ շարունակում է պաշտպանել իրան յանձնուած բերդի իւրաբանչիւր թիզ հողը:

Այդ Պորտ-Արտուրեան դժողքից կարողացել է փախչել

«Րաստորոպնը» ականանաւը, կարևոր հեռագրեր տանելով Ձիֆու, Հասնելով չինական այդ նաւահանգիստը նաւաստիները իրանք պայթեցրին ականանաւը, որպէսզի նա չընկնի ճապոնացիների ձեռքը, որոնք կարող էին չյարգել այդ ականանաւի չէզոք ջրեր մանելը, քանի որ ճապոնացիների կարծիքով ուսները խախտում են չէզոքութիւնը ռազմական նպատակով մտնելով Ձիֆու:

Մանջուրիայում երկու թշնամի բանակները կանգնած են Շախէ գետի ափերին և ամրացնում են իրանց դիրքերը և աշխատում իրարից ծածուկ յետևնորում զօրքերի դասաւորման մէջ փոփոխութիւններ անել. իսկ առաջապահ զօրքերի մէջ ամեն օր պատահում են ընդհարումներ և փոխադարձ ուժակոծութիւններ: Նշմարելի է ճապոնական բանակի աջ և ձախ թևերի առաջխաղացումը և տեղեկացիան մտնել ուս բանակի թիկունքը երկու ծայրերից: Կուրուկին արդէն հասել է Ֆունշին, իսկ Օկուն գրաւել է Լինչիպու: Այդ երկու թևերն էլ իրանց ծայրերով ուղեմն Շախէ գետի աջ ափից շարժուել են հիւսիս. մնում է Շախէ գետի ձախ ափին դեռ Նուզուն, որ երեւի աւելի յարմարութիւն կ'ունենայ տեղից շարժուելու, երբ կը սառչի ուս բանակից նրան բաժանող այդ գետը:

Միաժամանակ ուսաց բանակի կազմակերպութեան մէջ նշանաւոր փոփոխութիւններ առաջ եկան. ամբողջ զօրքը բաժանուելու է 3 բանակների և, ինչպէս ճապոնացիների մօտ է, իւրաքանչիւրի համար արդէն նշանակուած են առանձին հրամանատարներ. գնեռալ Գրիպպենբերգ, գնեռալ Լինկելէ և գնեռալ Կուլլբարս: Թէ ցամաքային և թէ ծովային զօրքի ընդհանուր գլխաւոր հրամանատար է նշանակուած գնեռալ Կուրուպատկին, իսկ փոխարքայ Ալեքսէյը, կազմաւորուելով իր շտաբը, ուղևորուել է Պետերբուրգ:

Պատերազմով միջազգային հարցեր լուծելու բարբարոս միջոցի դէմ թէև խօսում է կուլտուրական մարդկութիւնը, բայց դեռ մեծ պետութիւններից ոչ մէկը չփորձեց կանգնեցել ներկայ զարուերելի արիւնհեղութիւնը: Յոյս են դնում Րուզվիլտի հրաւիրած միջազգային համաժողովի վրայ, որին հաւանութիւն են տուել արդէն միքանի պետութիւններ:

Միացեալ-Նահանգների նախագահ վերընտրուեց ահագին մեծամասնութեամբ հանրապետական կուսակցութեան թեկնածու Րուզվիլտը, որի հակառակորդն էր դեմոկրատական կուսակցութեան թեկնածու Պոկերը: Իսկապէս խոշոր տար-

բերութիւն չկայ այդ երկու կուսակցութիւնների ներքին քաղաքականութեան մէջ. եթէ Պառկերը կողմնակից է հովանաւորող մաքսերի վերացման, Բուզվելտն էլ այդ մաքսերի անփոփոխութեան ջատագովը չէ, այլ աստիճանական թեթեւացման տակտիկայի պաշտպան միայն: Աւելի խոշոր է արտաքին քաղաքականութեան հայեացքների մէջ տարբերութիւնը. եռանդուն Բուզվելտը եանկիական իմպերիալիզմի ջերմ կուսակից է և ցանկանում է որ խաղաղ Ուկրաինոսում Միացեալ-Նահանգները առաջնակարգ դեր կատարեն, հետեապէս Ֆիլիպպինեան կղզիներում գերակշռող ձայնը նա վերադառնում է մեծ հանրապետութեան կենտրոնական մարմին, իսկ Պառկերը չի ուզում այդչափ լայնածաւալ արտաքին գործունէութիւն և հետեաբար Ֆիլիպպինեան կղզիները կառավարելու հարցում կը ցանկար որ տեղացիներին տրուէր ներքին գործերում կատարեալ անկախութիւն: Սակայն տասնեակ միլիոնների քուէարկութիւնն ցոյց տուաւ որ ներկայ պատմական մոմենտում եանկիների համակրանքը Բուզվելտի ձգտումների կողմն է: Մանր ճնշուած ազգութիւններին, որոնց յոյսը մեծ պետութիւնների միջամտութեան վրայ է, գուցէ աւելի ձեռնառու է Բուզվելտի ընտրութիւնը, քան Պառկերինը, որ աւելի բիչ է տրամադիր խառնուելու դրսի գործերի մէջ:

Այդպէս է ահա իրական կեանքի լոգիկան որ տարբեր է իդէոլոգիների լոգիկայից: Իւրաքանչիւր պատմական մոմենտ ունի իր հրամայողական պահանջները և հեռատես գործիչը գիտէ ճանաչել իրականը ֆանտաստիկականից, ջոկել քայլը գործնականում՝ իդէալական հեռանկարներից, որոնք աստղի նման նւրբան կարող են միայն ուղղութիւն ցոյց տալ: Միժողոպս միհեբել գործելով պարլամենտական ասպարիզում անհամեմատ աւելի բարիքներ են անում, քան այն խռովկանները, որոնք չմասնակցելով «բուրժուական» պարլամենտի դործերում ուզում են մոգական գաւադանի մի հարուածով իրականութեան մէջ մետամորֆոզներ ստեղծել, հին յունական deus ex machina-ի նման լուծումներ թելադրել... Անշուշտ նոյն ժողովուրդն է նրա նման գործիչները տեղափոխուելով Թիւրքիա կամ այլ ուր կուրօրէն նոյն բեցեալներով կամ շաբլոններով չէին ղեկավարուելու, ինչպէս ներկայ Եւրոպայում, որովհետեւ տարբեր հասարակական-քաղաքական պայմանների անմիջական պահանջները կը լինէին բոլորովին այլ բան, օրինակ հէնց այն, ինչ եւրոպական կեանքում անվիճելի աքսիոմա է արդէն դառել...

Հետաքրքրական է թէ ֆրանսիական ներքին կեանքում այժմ որ հարցն է հրամայողական պահանջ դառել: Ընթերցողը, եթէ նա հետեւի է մեզ, կը հասկանայ որ եկեղեցու և պետութեան ապահարգանի խնդիրն է այժմ զբաղեցնում հանրապետութեան զաւակները մտքերը:

Բանալով ֆրանսիական պարլամենտի աշխանային նստաշրջանը Կոմբ յայտնեց որ անհրաժեշտ է սկսել այդ դժուար ընթերցմի իրագործումը: Եւ պարլամենտը ահագին մեծամասնութեամբ (88 ձ.) հոկտ. 9-ին (22) հաւանութիւն տուաւ այդ պատմական ամենամեծ քայլերից մէկին: Բնականաբար կղերականներն ու նացիօնալիստները պէտք է ամեն ճիգ թափէին տապալելու համար ներկայ արմատական մինիստրութիւնը: Եւ նրանց կարծես ժպտում էր այն հանգամանքը որ հանրապետականների մէջ անգամ կային շատ մարդիկ, որոնք վաղաժամ էին համարում կոնկորդատի խղումը:

Նացիօնալիստները իրանց յարձակումը ուղղեցին զինուորական մինիստր Անդրէի դէմ, գիտենալով որ հայրենիքի փառքի և պաշտպանութեան հարցը միշտ աւելի դիւրին է շահագործել: Նացիօնալիստ Հիւօ սկսեց մեղադրիլ գեներալ Անդրէին նրա մէջ իբրեւ թէ նրա օրօք օֆիցերների վրայ ծածուկ հսկողութիւն է նշանակուած, մատնութիւններ և կուսակցական հալածանքներ են գործադրում զօրքի մէջ ևայն: Երբ Կոմբի և Ժոռեսի ջերմ պաշտպանութիւնը անզօր դարձրեց նացիօնալիստների և այդ միջոցը, այն ժամանակ նրանք մտածեցին սկանդալով, խայտառակութեամբ դէթ մասնակի աշղողութիւն գտնել. — նացիօնալիստ Սեվետոն յարձակուեց մինիստր Անդրէի վրայ և հարուածներ հասցրեց նրա երեսին: Այդ վայրագ տգեղ վարմունքը ստիպեց միայն տատանուող հանրապետականներին աւելի ամուր բռնել ներկայ մինիստրութեան կողմը:

Անդրէն հրաժարուեց: Սեվետոնը արտաքսուելով պալատից՝ աճապարեց փախչել Ֆրանսիայից, իսկ նացիօնալիստները բարոյական ահագին պարտութիւն կրեցին: Զինուորական մինիստր նշանակուեց հանրապետական Մորիս Բերտո:

Նեղ ազգամոլութիւնը ամեն տեղ բռնութեան արտայայտիչ է: Նացիօնալիստական տգեղ կռիւներ մենք շատ ենք արձանագրել նոյն այս էջերում, երբ առիթ է եղել խօսելու անարօ-ունգարական գործերից: Այս անգամ գերմանական նացիօնալիստական անհամբերողութեան զոհերը եղան իտալացի ուսանողները Տիրոլի մայրաքաղաք Ինսբրուկում:

Տիրոլը հարաւից սահմանակից է Իտալիայի Վենետիկեան

գաւառիւն: Տիրոջ հարաւային մասերում ընականաբար իտալական ազգաբնակութիւնն է գերակշռում, իսկ մնացած մասերում գերմանականը: Վաղուց է որ Աւստրիայի իտալացիները ձգտում էին իտալական համալսարան ունենալ. սակայն հարստութեան կառավարութիւնը չուզեց մի ամբողջ համալսարան տալ իտալացիներին, այն էլ նրանց ցանկացած Տրիեստ քաղաքում, ուր գերակշռող տարիւր իտալացին է, այլ մասնակի զիջում անելով, որոշեց լոկ իտալական իրաւաբանական մի ֆակուլտետ բանալ գերմանական Ինսբրուկ քաղաքում, ուր արդէն գոյութիւն ունի գերմանական համալսարան: Բայց գերմանացիք չուզեցին միեւնոյն քաղաքում, թէկուզ համալսարանից տարբեր շինութեան մէջ, տեսնել իտալական ֆակուլտետ: Տեղի ունեցան փողոցային ցոյցեր, կռիւներ, միջամտեց զօրքը, եղան վիրաւորածներ և մի սպանուած. գերմանացի ազգասէրները ներս խուժեցին իտալական ֆակուլտետի շինութիւնը և ամեն բան ջարդուփշուր արին: Եւ դեռ այդ բաւական չէ. մինիստր Կեօրբերին հայհոյում են, որովհետեւ նա համարձակուած է գերմանական տիրապետող դրութիւնը խախտել, ինչ-որ զիջումներ անելով Աւստրիայի սահմաններում ապրող միւս ազգութիւններին:

Այս, դեռ ևս երկար ժամանակ բռնի ոյժն է որոշելու իրաւունքը միջազգային կեանքում...

Լ. Ս.

Հոկտ. 8

Կիլիկիոյ ս. կաթողիկոսը Պոլսում.— Կայս. բարեհաճ Իրատէ մը արտօնած ըլլալով Կիլիկիոյ Վեհաշնորհ Կաթողիկոսին Պոլիս գալը, Ն. Ամենապատուութիւնը սեպտ. մէկին մեկնեցաւ. Հալէպէն, և Մէրսին-Իսկէնտէրունի ճամբով սեպտ. տասնին հասաւ Իզմիր, ուր արժանի ընդունելութեամբ մը պատուուեցաւ: Իզմիր երեկոյններէն բաղկացեալ պատգամաւորութիւն մը, ի գլուխ ունենալով Պատր. Փոխանորդ Տ. Դանիէլ վարդապետը, բարի գալուստ մաղթեց իրեն, և այդ առթիւ ծանօթ հրապարակագիր Գէորգ էֆ. Պուպլի ուղերձ մը կարդաց Իզմիրի ամբողջ Հայ հասարակութեան կողմէ:

Ս. Կաթողիկոսին Պոլիս մուտքը, սեպտ. 14-ին, շատ սիրալիւ ու հանդիսաւոր եղաւ: Պատրիարքարանի կողմէ կարգուած մասնաւոր պատգամաւորութիւն մը, Գարամանեան էֆ.-ի մէկ շոգեմակոյկով մինչև Լոյտի Մարիա Թէրէզա շոգենաւը երթալով, բարի գալուստ մաղթեց և Ն. Ամենապատուութիւնը առաջնորդեց քարափ՝ ուր արդէն ստուար բազմութիւն մը հաւաքուած էր: Ն. Ամենապատուութիւնը իրեն հետևող ունէր